

YTTRANDE 2024-06-13
Dnr U2024/00726
Utbildningsdepartementet 103 33
Stockholm
u.remissvar@regeringskansliet.se

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråds yttrande gällande betänkandet Skolor mot brott (SOU 2024:17)

Sveriges Elevråd och Sveriges Elevkårer har beretts möjlighet att inkomma med synpunkter på rubricerad remiss.

Sammanfattning

Elevrörelsen gör ett gemensamt yttrande gällande delbetänkandet från utredningen Skolor mot brott. Vi tillstyrker utredningens bedömningar avseende det systematiska brottsförebyggande arbetet i skolan men ser samtidigt utmaningar med att öka de redan höga dokumentationskraven i skolan. Vi ser risker kopplat till att skolor som inte har behov av ett brottsförebyggande arbete drabbas av en oproportionerlig ökning av dokumentationskrav. En förutsättning för att det brottsförebyggande arbetet ska fungera är att skolor får ett bra stöd och möjlighet att integrera arbetet i redan befintliga processer i skolan. Vi ställer oss därför mycket positiva till så kallade ”insatsgrupper” och tror att ett centraliserat personellt stöd bestående av experter inom olika fält kan hjälpa de mest brottsutsatta skolorna väl.

Angående beredskap att hantera våldsamma situationer så tillstyrker vi utredningens förslag. Vi tror att det behövs en tydligare förväntansbild mot skolor i hur man ska förebygga och agera vid våldsamma situationer. Även om många skolor jobbar med beredskapsplanering ser det väldigt olika ut från skola till skola och ett nationellt stöd tror vi kommer att bidra till ökad likvärdighet.

Kring möjligheten att visitera väskor eller andra föremål ställer vi oss kritiskt till förslagen och tror inte att de kommer fylla den önskade funktionen. Istället ser vi risker med att det misstänkliggör elever och anser att det utgör en oproportionerlig begränsning av deras fri- och rättigheter.

Vi ställer oss delvis positiva till förslagen rörande att skolan ska se till att obehöriga inte vistas i skolan. Det finns visst stöd redan idag som påtalar att skolan inte är en allmän plats, däremot går det att förtydliga, vilket förslaget gör. Vi ser dock oroligt på att förslagen i förlängningen kan tolkas som att föreningar, politiska ungdomsförbund eller andra relevanta intressenter inte får vistas i skolan. De behövs i skolan och bör ha rätt att vistas där.

Slutligen ställer vi oss positiva, med synpunkter, till förslaget angående att skolor ska polisanmäla om brott begås. Då en stor del av eleverna som lagen berör inte är straffmyndiga

fyller den ett begränsat syfte och riskerar att bidra till en misstänkliggörande kultur mot elever och ett merarbete för rektorer.

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd lämnar synpunkter och kommentarer på nedanstående förslag.

16.1 Skolan ska bedriva ett aktivt säkerhetsarbete till skydd mot olika typer av brott

16.3 Skolan ska bedriva ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd anser att det är positivt att bedriva ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete i skolan. Då skolan är den plats som barn- och unga tillbringar en stor del av sitt liv är det också viktigt att vuxna tar sitt ansvar för att säkerställa en trygg skolmiljö. Det är samtidigt viktigt att lyfta att förslagen ställer höga krav på skolor att besitta kompetens, tid och resurser för att både upprätta en lägesbild och i förlängningen även en åtgärdsplan. Även om utredningen inte syftar till att skapa en stor arbetsbörda och ännu fler dokumentationskrav på skolan är risken stor att resultatet blir annorlunda i verkligheten. Man bör vara ytterst återhållsam med att ställa ytterligare dokumentationskrav utan en god avvägning. Det framgår tydligt att skolor som inte har en brottsproblematik inte heller behöver göra en analys eller ta fram åtgärder. Men det går inte att komma till den slutsatsen utan att göra någon form av kartläggning vilket kräver resurser. Därtill kvarstår rapporteringskraven till Brås nationella sammanställningar. I dagsläget pågår två utredningar som kollar just på hur man kan minska den administrativa bördan för lärare och rektorer.¹

16.3.6 Skolorna ska stödjas och lägesbilderna ska följas upp nationellt

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker förslaget. Även om det i dagsläget finns viss statistik kring brott som förekommer i skolan är det inte fullgott. En förutsättning för att skolor ska klara av att arbeta brottsförebyggande är att det finns ett kvalitativt material som är lätt att implementera. Det är också av vikt att, som utredningen föreslår, visa på hur det brottsförebyggande arbetet kan integreras i skolans övriga processer. Den nationella insamlingen till Brå kommer också innebära ytterligare siffror och dokumentation som skolor måste rapportera in.

Att skapa en förmåga hos Skolverket, Socialstyrelsen, Brå och Polismyndigheten som med personella resurser operativt kan stötta särskilt brottsbelastade skolor är precis det som saknas. Det finns i dagsläget många olika "insatsgrupper" som alla riktar sig mot olika delar. Det som utredningen föreslår är en tvärfunktionell grupp som kan ta ett helhetsgrepp om en skolas situation, vilket är betydligt bättre. En centraliserad stödenhet, likt den som föreslås kring extremism i föregående delbetänkande, möjliggör för skolor som har särskilda

¹ Dir. 2023:72

utmaningar att få stöd. Något som är att föredra framför loggning, dokumentation och administration är expertkompetens och resurser på plats vilket långt ifrån alla huvudmän själva har.

16.3.7 Vikten av att respektera samhällets lagar och regler ska uppmärksammas i utbildningen

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd avstyrker förslaget om ett tillägg i samtliga läroplaner som lyfter att utbildningen ska förmedla och förankra respekt även för lagar och andra regler som gäller i samhället. Vi anser att de befintliga skrivningarna om att "...utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på." samt att skolan ska forma "ansvarskännande individer och medborgare" är tillräckliga och går mer i linje med skolans huvuduppdrag.

Att lägga till skrivelser i läroplanen som endast lyfter enskilda perspektiv och sakfrågor bör göras med stor återhållsamhet. Det ska också tilläggas att man inom utredningen om en tydligare kunskapsinriktning i läroplanerna bland annat tittar just på de inledande formuleringarna.² Istället för att addera ytterligare en skrivelse bör läroplansutredningen ges utrymme att föreslå ett välavvägt helhetspaket där skolans huvuduppdrag ges företräde.

16.4 Skolan ges ett ansvar för en beredskap att hantera allvarliga situationer

16.4.1 Det ska bedrivas ett arbete för att säkerställa en beredskap att hantera allvarliga våldssituationer

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker förslaget om att ålägga huvudman ansvar att det bedrivs ett arbete för att säkerställa en beredskap att hantera allvarliga våldssituationer. Redan idag bedrivs ett arbete kring beredskap inför allvarliga våldssituationer, ofta handlar det om PDV. Som utredningen resonerar så kommer skolor att behöva göra avvägningar kring hur mycket man kan och bör involvera elever och barn i arbetet. Vi instämmer i att ansvaret tydligt ligger hos de vuxna men att elever och barn ska få tillräcklig information för att kunna agera på ett korrekt sätt med hänsyn till ålder. Detta samtidigt som man inte vill skapa obefogad oro och stress.

16.4.3 Arbetet kan integreras med annat säkerhetsarbete

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker förslaget. Något som ligger utanför remissens område men som ändå är av värde att lyfta är att det finns ett värde i att ha ett mer holistiskt perspektiv på säkerhet och inte minst beredskap. Skolor måste försöka integrera sitt säkerhetsarbete i det beredskapsarbete som pågår just nu och som kan behövas

² Dir. 2023:173

framåt. Exempelvis hur utrymning till följd av brand organiseras eller hur skolan ska agera i händelse av krig och konflikt. Risken är annars att man får flera olika planer och grupperingar som jobbar i sina fack utan ett helhetsgrepp. Ett osynkroniserat säkerhetsarbete kan i sin tur då leda till att planer inte följs upp eller implementeras i verksamheterna över tid. Om det inte sker mister planerna, om än att de finns till för relevanta och viktiga säkerhetsområden, sin funktion för att varken skolans medarbetare eller elever ges förutsättningar att agera i enlighet med planerna.

16.4.4 Skolverket, SPSM, MSB och Polismyndigheten ska få i uppdrag att ta fram en vägledning

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker förslaget. Det är välkommet att det tas fram en vägledning för hur skolor ska jobba med beredskap för allvarligt våldsdåd. Många skolor jobbar idag med frågan och en vägledning skulle bidra till att harmonisera övningar, instruktörer och vilka förväntningar som ställs mot skolan. Det är särskilt viktigt att vägledningen förblir ett levande material som hålls aktuellt, inte bara inför och efter lansering, utan för en överskådlig tid framåt. Vi har tidigare erfarenheter kring stödmaterial som tas fram i myndighetsöverskridande grupper som kort efter lansering blivit inaktuella.

16.5 Obehöriga personers tillträde till skolan ska begränsas

16.5.1 Skolan ska se till att obehöriga inte ges fritt tillträde till verksamhetens område

Huvudmannen har redan idag möjlighet att kontrollera och begränsa allmänhetens tillträde till skolor. Det finns dock inget som talar emot att förtydliga detta, inte minst mot allmänheten. Förslaget tydliggör också att det är huvudmannens ansvar att säkerställa att obehöriga inte vistas i skolan vilket medför en skyldighet att tillföra resurser för det om behovet finns.

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd vill särskilt lyfta att det finns en del aktörer som inte har en direkt anknytning till skolans verksamhet men som trots det bidrar till skolan i positiv bemärkelse genom sin närvaro. Våra medlemmar, elevkårer och elevråd, består av elever organiserar sig för att förgylla skoltiden och företräda sina medlemmars intressen. För att lyckas med sin verksamhet för de regelbundet stöd och hjälp av Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråds medarbetare som ofta åker ut till skolor och hjälper till på plats. Det kan ta sig till uttryck genom exempelvis att vi stöttar upp under ett av föreningens möten eller bistår med tvistlösning mellan föreningen och skollädaingen. Möjligheten till fysisk närvaro bedömer vi vara avgörande för organisationernas förmåga att på ett fullgott sätt ge barn och elever rätt stöd i deras demokratiska organisering. Tillämpningen av lagen får därför inte vara sådan att aktörer som bidrar med ett värde till skolans verksamhet eller som kan bistå med stöd till barn och elever när deras rättigheter inskränks stängs ute. Risken för ett sådant utfall är reell då det redan idag förekommer att rätten att stänga ute obehöriga används för att neka föreningar, ungdomsförbund eller andra aktörer av relevans tillträde till skolan. Den föreslagna regleringen får inte tolkas som ett förbud mot att alla de olika organisationerna

och personerna inte ska få finnas i skolmiljön. Det bör således förtydligas antingen i regleringen som sådan eller i förarbetena till en eventuell reglering.

16.6 Skolan ska ges möjlighet att besluta om undersökning av bland annat väskor

16.6.1 Möjligheten ska benämnas *undersökning av väskor och andra föremål* och bör regleras i skollagen

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd avstyrker förslaget. Att ge personal i skolan rätt att vid misstanke om risk för allvarlig ordningsstörning eller för att upprätthålla säkerheten i skolan få genomföra kroppsvisitation av elever och i förläggningen kränka deras fri- och rättigheter ställer vi oss negativt till. Dels för att personal i skolan saknar adekvat utbildning för att ta alla de avvägningar som utredningen resonerar kring i beaktning när beslut och visitation genomförs. Elever i skolan upplever redan en tydlig maktobalans och det kan inte anses vara proportionerligt med kroppsvisitation. Skolan är den enda offentliga verksamheten, bortsett från brottsbestraffning eller tvångsvård där medborgare vistas mot sin fria vilja. De förutsättningarna gör elever till en redan särskilt sårbar grupp. Utredningen har tagit detta i beaktning och resonerar friskt kring vilka situationer detta kan tänkas användas vid, hur beslut ska fattas och att det inte ska användas i ett brottsbekämpande syfte. Hur det däremot kommer att se ut vid en tillämpning av lagtexterna, ute på skolor i landet, är en helt annan sak.

Att utöka lärares rättigheter att visitera riskerar också att ge upphov till konflikter mellan personal i skolan och elever utan att uppnå önskad effekt ur ett trygghetsperspektiv. Det är varken fördelaktigt för lärarens arbetsmiljö och förväntningar på yrket, eller för elevens tillit till skolans medarbetare.

Lärare har redan idag fullgoda rättigheter att beslagta föremål som på ett eller annat sätt stör undervisningen eller skapar otrygghet. Att utöka de möjligheterna är verkningslöst såsom förslaget ser ut nu och alternativet, att gå ännu längre i kränkningen mot elevers fri- och rättigheter, är inte heller proportionerligt.

16.6.3 Beslut om undersökning av väskor får fattas om det är nödvändigt för att begränsa risken för allvarigare ordningsstörningar eller upprätthålla säkerheten, och ska avse en viss dag

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd avstyrker förslaget. Grundproblematiken kvarstår, regleringen syftar inte till att motverka brott utan enbart att förhindra allvarlig ordningsstörning och upprätthålla trygghet genom att visitera väskor och föremål. Då beslutet måste gälla en viss dag, inte får användas baserat på misstanke mot enskilda och att elever och vårdnadshavare ska informeras på förhand så blir det i praktiken verkningslöst. Därmed kan man inte heller anse visitationen som proportionerlig, då den inte har någon reell effekt.

När behov uppstår undersöka en väska beror det vanligen på att skolpersonal fattat misstanke om att en enskild elev har med sig ett otillåtet föremål till skolan. Som förslaget ser ut nu går det inte att tillämpa vid en sådan situation då det beslutet i så fall baseras på misstanke mot enskild.

Om man ska bedöma förslaget som det ser ut nu är det bra att beslutet om en eventuell visitering fattas i god tid så att eleverna får tid på sig att rätta sig efter beslutet samt att det bara kan beslutas om för en dag i taget. Vi anser även att det är bra att beslutet måste dokumenteras och skickas ut till berörd part enligt gällande lag. Det leder dock samtidigt till att förslaget inte fyller sin funktion.

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd ser risker med tillämpningen av förslagen ute i verksamhet. Likt tidigare förslag är resonemangen kring att möjligheten att visitera inte får användas mot enskilda eller baserat på misstanke mot enskilda goda och väl avvägda. Detta samtidigt som man kommer tillåta stickprov vid en visitation, som inte får riktas mot enskilda, kan leda till att man från skolans håll väljer att använda visitation just som ett verktyg för att utreda misstanke mot enskilda elever.

16.6.7 Ansvarig beslutsfattare

Det är bra att beslutet fattas av rektor, det är en roll som har ett gott beslutsmandat och samtidigt god kännedom om verksamheten jämfört med vad stora huvudmän har. Kraven på kännedom om regleringarna gällande visitering är höga och en förutsättning för att det som föreslås i utredningen faktiskt genomförs. Samtidigt finns det viss risk för otydlighet i när beslut om visitering får användas och inte och när man ska kontakta polis.

Om rektor som fattar beslut inte har tillräckligt god kännedom om reglerna är risken stor att det drabbar elever negativt. Redan utsatta elevgrupper riskerar att ytterligare misstänkliggöras vid felanvändning av visitering. Exempelvis vid användning av stickprov i elevgrupper så riskerar vissa elever, mer än andra, att bli visiterade oftare. För att undvika det måste rektor vara väl insatt och ta ett stort ansvar för personalen som utför visiteringen.

16.6.13 Överklagande

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd avstyrker förslaget. Elever bör ha rätt att överklaga ett beslut om visitering på skolan. Utredningen föreslår att beslut om visitering ska avse en viss dag och att eleverna ska informeras på förhand (avsnitt 16.6.3). Samtidigt finner man, kring överklagbarhet, att dra paralleller med tvångsmedel som är momentana, plötsliga och övergående som exempelvis en säkerhetskontroll vid en domstol. Baserat på det finner inte utredningen att den föreslagna bestämmelsen inte ska kunna överklagas. Detta är motsägelsefullt, att beslutet å ena sidan avser en viss dag och informeras om i förväg och att å andra sidan jämföra det med momentana och plötsliga tvångsmedel. Det är ett resonemang som inte håller, medborgare ska kunna överklaga beslut och myndighetsutövning. En i förväg beslutad visitation är myndighetsutövning och ska därför kunna överklagas.

16.7 Skolan ges ett ansvar att polisanmäla vid misstanke om brott

16.7.1 Skolan ska anmäla till Polismyndigheten när en elev kan misstänkas för brott om inte övervägande skäl talar emot det

Skolor anmäler redan brott som förekommer i skolan. Enligt utredningsmaterialet anmäls en övervägande majoritet av alla brott. Brott ska anmälas och lagföras oavsett om de förekommer i eller utanför skolan. Att förtydliga det i lag är inte nödvändigtvis dåligt utan kan fungera som en tydlig vägledning för rektorer och lärare. Förslaget berör samtliga skolformer, från förskoleklass till vuxenskolan, vilket är orsak till formuleringen “om inte övervägande skäl talar emot det”. I praktiken innebär det att man i regel inte bör polisanmäla barn under 15 år då det enligt lagen om unga lagöverträdare (LUL) inte kan inledas en polisutredning (utom i särskilda fall). I den nuvarande skrivningen ställs det krav på rektor att alltid göra en bedömning och pröva händelsen utifrån LUL. Ett alternativ är att avgränsa förslaget så att den exempelvis gäller 12 år och äldre eller 15 år och äldre.

Då en stor del av eleverna som förslaget berör inte är straffmyndiga fyller den ett begränsat syfte och riskerar endast att leda till en misstänkliggörande kultur mot elever och ett onödigt merarbete för rektorer.

Lilian Helgason,
Ordförande
Sveriges Elevråd

Embla Persson,
Ordförande
Sveriges Elevkårer